

Peruntukan Undang-Undang Wasiat Wajibah di Mesir dan Selangor: Kajian Perbandingan

MOHD ZAMRO MUDA & MOHD SHUKRI JUSOH

ABSTRAK

Wasiat wajibah ialah sebahagian daripada harta pusaka yang diperuntukkan oleh undang-undang kepada cucu yang yatim yang didinding oleh individu tertentu. Mesir merupakan negara Islam pertama yang memperuntukkan undang-undang yang berkaitan dengan wasiat wajibah dalam sistem perundangannya. Di Malaysia, hanya Selangor yang memperuntukkan undang-undang wasiat wajibah di dalam Enakmen Wasiat Orang Islam (Selangor) 1999. Objektif kajian ialah untuk melihat sejauhmana perbezaan dan persamaan peruntukan undang-undang wasiat wajibah di Mesir dan Selangor. Metod kajian ini ialah merujuk kepada penyelidikan perpustakaan dengan merujuk kepada bahan-bahan bertulis yang mempunyai hubungan langsung dengan topik perbincangan. Hasil kajian mendapati bahawa terdapat perbezaan dan persamaan yang nyata di antara kedua-dua peruntukan undang-undang wasiat wajibah di Mesir dan Selangor. Perbezaannya dapat dilihat dari segi ashab wasiat wajibah di mana amalan di Mesir lebih luas berbanding Selangor, manakala persamaannya dapat dilihat dari segi syarat, kadar dan pendekatan penyelesaian.

ABSTRACT

Obligatory will is a part of inheritance provided by law to orphaned grandchildren who are blocked by certain individuals. Egypt is the first Islamic country which promulgates the law concerning obligatory will in its legal system. In Malaysia, Selangor is the only state that took similar action which is provided in the Muslim Will Enactment (Selangor) 1999. The aim of this paper is to compare the law of obligatory will in Egypt and Selangor. The methodology used in this paper is the library research whereby relevant materials are collected and analyzed. The result shows that there are differences and similarities between both legislations on this subject. The difference can be seen on the eligible grandchildren of obligatory will in the Egyptian legal system is more comprehensive than the one in Selangor. Whereas the similarities can be identified on several aspects such as conditions, amount and solving approach.

PENDAHULUAN

Wasiat wajibah atau *wasiat qānūniyyah* ialah sebahagian daripada harta pusaka yang diperuntukkan oleh undang-undang kepada kanak-kanak yang kematian ibu atau bapa sebelum datuk atau nenek atau mereka meninggal serentak dan kanak-kanak tersebut tidak mendapat apa-apa bahagian daripada harta pusaka datuk atau nenek mereka kerana terdinding oleh bapa atau ibu saudara mereka. Justeru itu, diberi kepada mereka dengan kadar dan syarat-syarat tertentu sebagai wasiat dan bukannya sebagai pusaka (al-Mufashshī 1996: 291; al-Kurdi 1998: 133).

Wasiat wajibah yang pada mulanya diperkenalkan di Mesir pada tahun 1946, kemudian ia diikuti oleh beberapa negara Arab yang lain seperti Syria, Lubnan, Maghribi dan beberapa negara Islam lain. Di Malaysia, belum terdapat peruntukan khusus berhubung dengan wasiat wajibah kecuali di negeri Selangor yang memperuntukannya dalam Enakmen Wasiat Orang Islam (Selangor) 1999 dalam Bahagian VIII yang mewajibkan datuk berwasiat kepada cucunya yang kematian bapa yang tidak mendapat bahagian dalam pembahagian harta pusakanya.

Perbandingan peruntukan undang-undang wasiat wajibah di Mesir dan Selangor bagi melihat sejauhmana persamaan dan perbezaan kedua-dua peruntukan undang-undang tersebut akan dibincangkan. Fokus utama perbincangan tertumpu kepada *ashāb* wasiat wajibah, syarat dan kadarnya serta bagaimana pendekatan penyelesaian.

KEDUDUKAN UNDANG-UNDANG WASIAT DI MESIR

Di Mesir, Undang-undang Wasiat dikanunkan secara rasmi dan tersusun dalam Akta 71 pada 24 Rejab 1365 Hijrah bersamaan 24 Jun 1946 iaitu selepas tiga tahun Undang-undang Pusaka dikanunkan dalam Akta 77 di bawah Undang-undang Mesir 1943 (‘Umar ‘Abd Allah 1966: 330 & 363). Undang-undang tersebut diamalkan secara rasminya pada bulan Ogos 1946 iaitu selepas sebulan tarikh perwartaannya dibuat menerusi akhbar rasmi kerajaan. Dengan itu, ia merupakan undang-undang am yang wajib dilaksanakan terhadap seluruh rakyat Mesir sama ada muslim atau bukan muslim; dan yang menetap di dalam atau di luar Mesir dan sama ada pertikaian mengenainya dibawa ke Mahkamah Mesir atau Mahkamah di luar Mesir (Badran 1985: 165).

Dalam undang-undang wasiat yang dikanunkan itu terdapat satu peruntukan telah digubal yang dikenali sebagai undang-undang wasiat wajibah. Undang-undang tersebut digubal berdasarkan kepada pendapat beberapa orang ulama’ serta fenomena yang biasa berlaku seiring dengan peredaran zaman di samping memelihara kepentingan masyarakat. Oleh itu, seseorang yang mati (datuk atau nenek) dengan meninggalkan cucu yang yatim¹ selepas tarikh tersebut hendaklah

berpegang kepada hukum wasiat wajibah tanpa melihat kepada tarikh kematian *usul* kepada cucu tersebut yang mati semasa hayat orang tuanya sama ada dia mati sebelum Undang-undang Wasiat itu diamalkan secara rasmi atau selepasnya dan *furū'*nya yang yatim itu berhak mendapat wasiat wajibah (Ahmad Farraj Husayn 1986: 249).

PERUNTUKAN UNDANG-UNDANG WASIAT WAJIBAH DI MESIR

Wasiat wajibah dikanunkan sempena dengan tergubalnya undang-undang wasiat pada tahun 1946 atau dengan kata lain undang-undang wasiat wajibah digubal bersama-sama dengan Undang-undang Wasiat yang terkandung di dalam Perkara 76, 77 dan 78. Dengan tergubalnya undang-undang tersebut maka ia bermakna Mesir merupakan negara Islam pertama yang memperuntukkan undang-undang wasiat wajibah secara rasmi serta tersusun (Hisham Qublan 1985: 55) dan seterusnya ia diikuti oleh negara-negara Islam lain terutamanya negara-negara Arab yang berada di sekitarnya.

Secara umumnya, kandungan peruntukan undang-undang wasiat wajibah di Mesir boleh dilihat dari beberapa aspek iaitu:

Ashāb wasiat wajibah Dalam penelitian peruntukan undang-undang wasiat wajibah itu didapati bahawa pelaksanaan undang-undang tersebut hanya tertumpu kepada skop tertentu sahaja iaitu, wasiat tersebut hanya ditujukan kepada cucu-cucu dari sebelah bapa sehingga ke bawah yang kematian bapa semasa hayat orang tuanya dan mereka tidak mendapat apa-apa bahagian pusaka setelah kematian datuk atau nenek, selama mana tidak terdapat dalam hubungan mereka dengan si mati itu (datuk atau nenek) waris perempuan.² Sekiranya cucu-cucu itu dari sebelah ibu yang meninggal dunia sebelum orang tuanya maka yang berhak mendapat wasiat wajibah ialah cucu-cucu peringkat pertama sahaja (anak perempuan kepada anak perempuan), sementara orang yang selepasnya tidak termasuk dalam *ashāb* wasiat wajibah (Abu Zahrah 1978: 217).

Selain itu, cucu yang terdekat akan menghalang orang yang di bawahnya dalam satu turutan salasilah keluarga dan mereka tidak boleh menghalang cucu-cucu daripada salasilah keluarga lain dan bahagian pusaka itu dibahagikan antara cucu-cucu mengikut bahagian *usul* mereka berdasarkan hukum faraid (Abu Zahrah t.th.. 280). Peruntukan tersebut dapat dilihat dalam Perkara 76, Undang-undang Wasiat Mesir 1946 yang memperuntukkan bahawa:

Apabila si mati tidak membuat apa-apa wasiat kepada cucu-cucunya yang kematian ibu bapa semasa hayatnya atau mereka mati bersama meskipun kematian tersebut secara *hukmi*, sebanyak yang sepatutnya diperolehi oleh ibu bapa kepada cucu tersebut sekiranya ia masih hidup, maka diwajibkan kepada cucu-cucu tersebut suatu wasiat harta sekadar bahagian ibu bapa mereka di atas batasan 1/3 dengan syarat cucu-cucu tersebut bukan di kalangan waris dan mereka tidak mendapat apa-apa pemberian daripada datuknya secara

percuma dengan apa cara sekalipun sebanyak yang sepatutnya diperolehi oleh ibu bapa mereka. Jika pemberian itu kurang dari apa yang sepatutnya maka diwajibkan wasiat bagi menyempurnakan bahagian tersebut.

Wasiat tersebut hendaklah diberikan kepada cucu-cucu daripada anak perempuan pada peringkat pertama sahaja yang dikenali sebagai *awlād al-butūn*³ dan kepada cucu-cucu daripada anak lelaki yang dikenali sebagai *awlād al-zuhūr*⁴ sehingga ke bawah selagi mana tidak terdapatnya waris perempuan dalam salsilah tersebut. Dan waris yang paling hampir dengan si mati akan menghalang waris yang di bawahnya tanpa melibatkan cucu yang lain. Dan harta itu hendaklah dibahagikan antara cucu-cucu tersebut secara faraid.

Syarat wasiat wajibah Undang-undang Wasiat Mesir 1946 meletakkan dua syarat bagi merealisasikan wasiat wajibah, antara syarat-syarat tersebut adalah seperti berikut (Shalabi 1976: 379):

- i. Cucu si mati bukan terdiri daripada waris yang berhak mendapat pusaka kerana wasiat wajibah diperuntukkan sebagai ganti pusaka *usul* kepada cucu tersebut. Sekiranya cucu itu terdiri daripada waris yang berhak mendapat pusaka sekalipun hanya sedikit maka cucu tersebut tidak berhak mendapat wasiat wajibah.
- ii. Semasa hidupnya, si mati tidak pernah memberikan kepada cucu-cucunya itu sebarang harta yang menyamai kadar yang sepatutnya diperolehi oleh ibu bapa mereka secara percuma sama ada pemberian tersebut berdasarkan hadiah, hibah, wasiat atau sebagainya.

Selain dua syarat di atas, perlu ditegaskan di sini bahawa syarat asas untuk mendapat wasiat wajibah ialah *usūl* (ibu atau bapa) itu hendaklah orang yang berhak menerima pusaka atau tiada halangan yang menghalangnya untuk mendapatkan harta seandainya dia masih hidup semasa kematian orang tuanya. Sekiranya *usūl* tersebut diharamkan mewarisi harta kerana sebab-sebab tertentu seperti pembunuhan atau berlainan agama dengan si mati maka *furū'*nya tidak berhak mendapat wasiat wajibah (Badran 1985: 170; Shalabi 1976: 383).

Kadar Wasiat Wajibah Undang-undang Wasiat Mesir menetapkan bahawa kadar atau bahagian yang sepatutnya diterima oleh *ashāb* wasiat wajibah ialah sebanyak yang diperolehi oleh *usūl*nya dari harta pusaka si mati seandainya *usūl* tersebut masih hidup ketika kematian orang tuanya. Tetapi kadar itu hendaklah tidak melebihi 1/3 daripada harta pusaka si mati selepas urusan pengkebumian dan setelah diselesaikan segala hutang-piutang si mati. Jika kadar tersebut melebihi daripada 1/3 maka bahagian yang lebih itu bergantung kepada keizinan waris-waris si mati (Badran 1985: 171).

Keadaan ini berlaku sekiranya si mati tidak meninggalkan apa-apa wasiat kepada *ashāb* wasiat wajibah sebanyak apa yang patut diterima oleh ibu atau bapa mereka. Oleh itu, wasiat tidak diwajibkan lagi apabila si mati sudah

meninggalkan wasiat kepada golongan tersebut sebanyak apa yang diperoleh oleh ibu atau bapa mereka dengan tidak melebihi $\frac{1}{3}$ daripada harta pusaka si mati.

Namun, sekiranya si mati telah berwasiat sebelum kematiannya kepada *ashab* wasiat wajibah melebihi daripada apa yang telah ditetapkan oleh undang-undang meskipun kadar itu tidak melebihi daripada $\frac{1}{3}$ maka kadar lebihan itu adalah dikira sebagai wasiat *ikhtiyariyyah* yang memerlukan keizinan waris-waris si mati (Umar ^cAbd Allah 1966: 340).

Selain itu, kadar tersebut hendaklah dilaksanakan dengan sempurna kepada golongan yang berhak tanpa kurang atau sebaliknya. Sekiranya si mati berwasiat kepada golongan tersebut tetapi dalam kadar yang kurang daripada sepatutnya maka hendaklah disempurnakan bahagian yang kurang itu kepada mereka.

Sekiranya wasiat itu ditujukan kepada sebelah pihak sahaja dengan meninggalkan pihak yang satu lagi sedangkan kedua-dua pihak tersebut berhak mendapat wasiat wajibah maka hendaklah diberikan kepada pihak yang tidak diwasiatkan itu akan bahagian mereka yang diambil dari baki atau lebihan daripada $\frac{1}{3}$ harta si mati sekiranya masih terdapat baki. Sekiranya tidak ada lagi baki daripada $\frac{1}{3}$ maka hendaklah disempurnakan melalui wasiat *ikhtiyariyyah* dan dari lebihan daripada apa yang diberikan kepada sebahagian *ashab* wasiat wajibah (Ahmad Farraj Husayn 1986: 255; Badran 1985: 172).

Contohnya, seseorang datuk mempunyai tiga orang anak lelaki dan salah seorang daripada mereka telah pun meninggal dunia dengan meninggalkan dua orang anak perempuan (cucu). Sebelum meninggal dunia datuk tersebut berwasiat kepada salah seorang daripada cucu perempuannya sebanyak RM30,000.00. Setelah kematiannya didapati bahawa datuk telah meninggalkan pusaka sebanyak RM150,000.00.

Dalam contoh di atas didapati bahawa kadar wasiat wajibah yang perlu diberi kepada cucu-cucu itu ialah sebanyak RM50,000.00 iaitu bahagian bapa mereka yang menyamai $\frac{1}{3}$ harta pusaka. Dan didapati bahawa si mati telah berwasiat kepada salah seorang daripada cucunya melebihi daripada kadar yang sepatutnya iaitu RM30,000.00, sedangkan bahagian yang ia berhak hanya sebanyak RM25,000.00. Walau bagaimanapun, kadar itu kurang daripada $\frac{1}{3}$, justeru hendaklah diberi kepada cucu yang seorang lagi dari apa yang berbaki daripada $\frac{1}{3}$ tadi iaitu RM20,000.00. Tetapi kadar itu kurang daripada apa yang sepatutnya diterima oleh cucu yang kedua itu. Oleh itu, kekurangannya hendaklah disempurnakan dengan mengambil lebihan daripada cucu yang pertama tadi iaitu sebanyak RM5,000.00 kerana lebihan itu merupakan wasiat *ikhtiyariyyah*.

Segala peruntukan berhubung dengan wasiat melebihi daripada apa yang telah ditetapkan oleh undang-undang atau kurang daripada itu atau berwasiat kepada sebelah pihak sahaja dengan meninggalkan sebelah pihak lagi dan kesannya ke atas wasiat lain telah dijelaskan dalam Perkara 76 dan 77, Undang-undang Wasiat Mesir 1946 yang memperuntukkan bahawa:

Apabila si mati tidak membuat apa-apa wasiat kepada cucu-cucunya yang kematian ibu bapa semasa hayatnya atau mereka mati bersama meskipun kematian tersebut secara *hukmi*, sebanyak yang sepatutnya diperolehi oleh ibu bapa kepada cucu tersebut sekiranya dia masih hidup, maka diwajibkan kepada cucu-cucu tersebut suatu wasiat harta sekadar bahagian ibu bapa mereka di atas batasan 1/3 dengan syarat cucu-cucu tersebut bukan di kalangan waris dan mereka tidak mendapat apa-apa pemberian daripada datuknya secara percuma dengan apa cara sekalipun sebanyak yang sepatutnya diperolehi oleh ibu bapa mereka. Jika pemberian itu kurang dari apa yang sepatutnya maka diwajibkan wasiat bagi menyempurnakan bahagian tersebut.

Apabila si mati telah berwasiat kepada *ashab* wasiat wajibah melebihi dari yang sepatutnya diterima, maka yang lebih itu termasuk dalam wasiat biasa (*ikhtiyariyyah*). Dan sekiranya wasiat tersebut dibuat kurang dari yang sepatutnya diterima maka hendaklah disempurnakan bahagian yang kurang itu.

Begitu juga jika wasiat tersebut dikhususkan kepada setengah pihak sahaja dengan meninggalkan setengah yang lain maka hendaklah diberikan kepada pihak yang ditinggalkan itu dengan kadar yang sepatutnya. Dan diberi kepada orang yang tidak diwasiatkan kepada mereka dan juga kepada yang diwasiatkan tetapi kurang daripada yang sepatutnya dengan diambil daripada baki 1/3 harta si mati. Jika baki itu tidak mencukupi maka hendaklah diambil daripada lebih daripada apa yang diwasiatkan dan daripada wasiat *ikhtiyariyyah*.

Dalam pembahagian tersebut perlu dijelaskan bahawa sekiranya terdapat ramainya *furū'* dengan sebab berbilangnya *usul* dan kedudukan mereka berbeza-beza dari sudut hampirnya kepada si mati maka *furū'* yang lebih hampir kepada si mati akan *menghijab* (mendingi) orang yang di bawahnya yang berada dalam satu salasilah keluarga sahaja tanpa melibatkan *furū'* daripada salasilah keluarga lain. Dan hendaklah diberi kepada *usul* bahagian masing-masing untuk dibahagikan kepada *furū'* mereka (Ahmad Farraj Husayn 1986: 251).

Seterusnya, wasiat wajibah perlu didahulukan pelaksanaannya daripada lain-lain wasiat *ikhtiyariyyah* yang telah dibuat oleh si mati semasa hayatnya. Oleh itu, sekiranya terdapat dua wasiat dalam satu masa iaitu wasiat wajibah dan wasiat *ikhtiyariyyah* maka wasiat wajibah hendaklah disempurnakan terlebih dahulu sebelum diselesaikan wasiat *ikhtiyariyyah*.

Sekiranya si mati tidak berwasiat kepada *ashab* wasiat wajibah sebaliknya berwasiat kepada orang lain sebagai wasiat *ikhtiyariyyah* maka hendaklah diberi kepada *ashāb* wasiat wajibah akan bahagiannya daripada baki 1/3 harta si mati jika mencukupi, jika baki itu tidak mencukupi maka diberi kepada mereka daripada baki dan daripada apa yang diwasiatkan kepada orang lain. Dan lebih daripada baki 1/3 selepas diberi kepada *ashāb* wasiat wajibah hendaklah dipulangkan kepada penerima wasiat lain di kalangan *ashāb* wasiat *ikhtiyariyyah*, dan sekiranya mereka itu lebih daripada seorang maka masing-masing antara mereka hendaklah mengambil bahagian mereka berdasarkan kepada peratus (Shalabi 1976: 381). Peruntukan itu dapat dilihat dalam Perkara 78, Undang-undang Wasiat Mesir yang menjelaskan bahawa:

“Wasiat wajibah hendaklah didahulukan daripada segala wasiat lain. Justeru itu, apabila si mati tidak membuat wasiat kepada *ashāb* wasiat wajibah sebaliknya membuat wasiat kepada golongan lain maka berhaklah *ashāb* wasiat wajibah bahagian mereka daripada baki 1/3 harta si mati sekiranya mencukupi, jika tidak mencukupi maka diambil daripada baki wasiat 1/3 dan daripada apa yang diwasiatkan kepada pihak lain (wasiat *ikhtiyāriyyah*).”

Mengutamakan wasiat wajibah daripada lain-lain wasiat *ikhtiyāriyyah* dalam pelaksanaannya adalah kerana kedudukan wasiat wajibah merupakan suatu yang diwajibkan menurut sesetengah golongan sedangkan wasiat kepada pihak lain yang bukan daripada kaum keluarga adalah suatu yang digalakkan sahaja. Oleh itu, perkara yang wajib hendaklah didahulukan daripada perkara yang tidak wajib (al-Jassas 1993, 1. 229).

Pendekatan Penyelesaian Menyentuh mengenai pendekatan dalam menyelesaikan masalah wasiat wajibah dan menentukan kadarnya, Undang-undang Wasiat Mesir 1946 tidak menetapkan kaedah tertentu bagi mengeluarkan bahagian wasiat wajibah dan seterusnya diberikan kepada golongan yang berhak. Oleh yang demikian, para ulama yang terlibat secara langsung dalam menyelesaikan permasalahan tersebut berbeza pendapat untuk menetapkan kaedah tersebut. Secara umumnya mereka terbahagi kepada dua golongan utama iaitu:

GOLONGAN PERTAMA

Golongan ini berpendapat apabila undang-undang tidak menjelaskan berhubung cara mengeluarkan *wasiat wajibah* maka ia perlu kembali kepada apa yang telah diputuskan dalam mazhab Hanafi kerana ia merupakan asas ketika ketiadaan nas (Shalabi 1976: 26). Golongan ini berpendapat bahawa kaedah yang diputuskan dalam mazhab Hanafi dalam mengeluarkan kadar wasiat wajibah ialah sebanyak apa yang diperolehi oleh salah seorang waris si mati.

Golongan ini berpendapat bahawa setelah dibuat pembahagian harta pusaka kepada waris-waris yang ada dan masing-masing mengetahui bahagian yang diperolehi oleh mereka, kemudian asal masalah mereka hendaklah ditambah sebanyak saham yang diperolehi oleh anak lelaki sekiranya *ashāb* wasiat wajibah adalah anak-anak kepada anak lelaki (cucu-cucu sama ada lelaki atau perempuan) atau ditambah sebanyak saham yang diperolehi oleh anak perempuan sekiranya mereka adalah anak-anak kepada anak perempuan (cucu-cucu sama ada lelaki atau perempuan). Seterusnya harta pusaka itu dibahagikan berdasarkan kepada jumlah keseluruhan saham setelah dicampur kesemuanya. Dan akhirnya setiap waris mengambil bahagian masing-masing termasuk *usūl* kepada *ashāb* wasiat wajibah untuk diberikan kepada *furū'*nya (Shalabi 1976: 385).

Contohnya, si mati meninggalkan seorang isteri, seorang anak perempuan, seorang anak lelaki kepada anak perempuan (cucu lelaki) yang kematian ibunya

JADUAL 1

		8	12
Isteri	1/8	1	1
Anak (P)	1/2	4	4
Anak (L) kepada anak (P)		-	4
Saudara (L) }	<i>‘Asabah</i>	3	3

dan seorang saudara lelaki sekandung. Si mati meninggalkan pusaka sebanyak RM96,000.00.

Dalam Jadual 1 di atas, didapati bahawa asal masalah ialah 8, isteri mendapat 1/8, anak perempuan mendapat 1/2 iaitu menyamai 4/8 dan bakinya sebanyak 3/8 diberi kepada saudara lelaki. Seterusnya kita dapati pula bahawa *ashāb* wasiat wajibah adalah anak lelaki kepada anak perempuan. Oleh itu, asal masalah hendaklah ditambah dengan sebanyak saham anak perempuan iaitu $8 + 4 = 12$. Kemudian harta pusaka si mati hendaklah dibahagikan kepada 12 bahagian iaitu $RM96,000.00 \div 12 = RM8,000.00$. Dan masing-masing mengambil sebanyak saham yang diperolehinya termasuk saham *ashāb* wasiat wajibah. Iaitu isteri satu bahagian menyamai RM8,000.00, bahagian anak perempuan ialah $4 \times RM8,000.00 = RM32,000.00$, bahagian *ashāb* wasiat wajibah pula ialah $4 \times RM8,000.00 = RM32,000.00$ iaitu menyamai apa yang diperolehi oleh anak perempuan si mati, dan bahagian saudara lelaki ialah $3 \times RM8,000.00 = RM24,000.00$. Maka jumlah keseluruhannya ialah RM96,000.00.

Pengikut-pengikut kepada pendekatan ini mentarjihkan serta mengiktiraf kaedah tersebut kerana menurut mereka ia bersesuaian dengan roh undang-undang serta ia dapat merealisasikan kehendak perundangan yang mahu menyamakan bahagian yang diperolehi oleh *ashāb* wasiat wajibah dengan apa yang diperolehi oleh *usūl-usūl* mereka.

Walau bagaimanapun, dalam sesetengah keadaan pendekatan yang dibawa oleh golongan ini boleh menjurus kepada keadaan di mana *furūc* mengambil bahagian mereka melebihi dari apa yang diperolehi oleh *usūl*nya sekiranya mereka masih hidup. Perkara ini tidak patut berlaku kerana tujuan diperuntukkan undang-undang tersebut ialah untuk memberi ganti kepada *furūc* apa yang telah luput daripada harta pusaka *usūl*nya, oleh kerana itu, *furūc* tersebut mengambil harta di atas nama *usūl*nya itu. Jadi, bagaimana pula boleh berlaku *furūc* menjangkau bahagian *usūl*nya (Shalabi 1976: 386).

Contohnya, si mati meninggalkan suami, seorang anak lelaki, seorang anak perempuan dan seorang anak lelaki kepada anak lelaki (cucu lelaki) yang kematian bapanya dan si mati meninggalkan harta pusaka sebanyak RM60,000.00.

Berdasarkan kepada Jadual 2, didapati bahawa semua waris mengambil bahagian masing-masing tidak termasuk anak lelaki kepada anak lelaki (cucu

JADUAL 2

		4	6
Suami	1/4	1	1
Anak (L)	‘Asabah	4	4
Anak (P)		-	4
Anak (L) kepada anak (L)		3	3

lelaki) yang kematian bapanya. Setelah itu, kita lihat bahawa cucu lelaki itu adalah anak kepada anak lelaki justeru dia mengambil bahagian anak lelaki.

Dalam Jadual 2, anak lelaki memperoleh sebanyak dua bahagian, oleh itu asal masalah mereka hendaklah dicampur dengan bahagian itu dan jumlah kesemuanya ialah 6. Kemudian asal masalah itu hendaklah dibahagikan dengan jumlah harta pusaka dan hasilnya didarab dengan jumlah saham masing-masing iaitu $RM60,000.00 \div 6 = RM10,000.00$ dan hasilnya ialah suami memperoleh harta sebanyak $RM10,000.00$, anak lelaki $RM20,000.00$ anak perempuan $RM10,000.00$ dan cucu lelaki sebanyak $RM20,000.00$ iaitu menyamai jumlah yang diperolehi oleh anak lelaki si mati. Namun jumlah itu melebihi dari apa yang diperolehi oleh *usūlnya* sekiranya dia masih hidup. Ini dapat dilihat sekiranya si mati meninggalkan suami, dua orang anak lelaki dan seorang anak perempuan.

JADUAL 3

		5	20
Suami	1/4	4	5
Anak (L)			6
Anak (L)	‘Asabah	1	6
Anak (P)		3	3

Dalam Jadual 3, didapati bahawa setelah dibahagikan asal masalah iaitu 20 dengan harta pusaka iaitu $RM60,000.00$ dan natijahnya ialah $RM3,000.00$ setiap satu bahagian. Oleh itu, bahagian suami ialah sebanyak $RM15,000.00$, bahagian seorang anak perempuan pula ialah sebanyak $RM9,000.00$, manakala bahagian anak lelaki masing-masing memperoleh sebanyak $RM18,000.00$.

Berdasarkan Jadual 3, didapati bahawa anak lelaki menerima bahagiannya sebanyak $RM18,000.00$, sedangkan dalam contoh sebelum ini kita dapati bahawa anak lelaki kepada anak lelaki (cucu lelaki) yang kematian bapanya mendapat bahagian sebanyak $RM20,000.00$, iaitu melebihi daripada jumlah yang diperolehi oleh *usūlnya* iaitu sebanyak $RM18,000.00$. Justeru itu, dalam sesetengah keadaan pendekatan ini tidak boleh diguna pakai kerana ia boleh tersasar daripada

matlamat asal iaitu untuk menyamakan antara bahagian yang diterima oleh *usul* dengan *furūc*nya.

Secara ringkasnya, pendekatan yang dipegang oleh golongan ini ialah untuk menyamakan antara *furūc* dengan *usūl*nya dalam pengambilan harta. Walau bagaimanapun, pendekatan ini hanya boleh direalisasikan apabila bahagian yang diperolehi oleh usul kurang 1/3 daripada harta pusaka meskipun dalam keadaan tertentu ia tersasar daripada matlamat asalnya. Dan jika *usūl* itu memperolehi lebih daripada 1/3 maka ia hanya dihadkan kepada 1/3 sahaja dan ini menafikan persamaan dalam pengambilan harta tersebut antara *furūc* dengan *usul*nya.

Contohnya, si mati meninggalkan suami, seorang anak lelaki dan seorang anak lelaki kepada anak lelaki (cucu lelaki) yang kematian bapanya dan si mati meninggalkan harta sebanyak RM21,000.00.

JADUAL 4

		4	7
Suami	1/4	1	1
Anak (L)	^c Asabah	3	3
Cucu (L) kepada anak (L)		-	3

Dalam Jadual 4 di atas, anak lelaki si mati memperolehi pusaka sebanyak 3/4 bahagian. Seterusnya, mengikut kaedah yang dibawa oleh golongan ini, asal masalah di atas hendaklah ditambah dengan bahagian yang diperolehi oleh anak lelaki si mati iaitu 3 dan jumlahnya ialah 7 bahagian dan setiap satu bahagian memperolehi harta sebanyak RM3,000.00 (RM21,000.00 ÷ 7 = RM3,000.00). Hasilnya menunjukkan bahawa anak lelaki kepada anak lelaki (cucu lelaki) yang kematian bapanya memperolehi harta sebanyak 3/7 yang menyamai harta sebanyak RM9,000.00, iaitu melebihi daripada jumlah 1/3 yang dihadkan kepada *ashāb* wasiat wajibah. Dalam keadaan ini, cucu tersebut hanya diberi 1/3 sahaja daripada harta pusaka iaitu sebanyak tujuh ribu ringgit (RM7,000.00) sahaja. Manakala baki atau selebihnya setelah diberi kepada cucu iaitu sebanyak RM14,000.00 hendaklah dibahagikan semula antara anak lelaki si mati dan suami mengikut faraid biasa.

Oleh itu, kaedah yang dipegang oleh golongan ini tidak boleh dipakai dalam keadaan dimana bahagian yang diterima oleh *usūl* kepada *ashāb* wasiat wajibah melebihi 1/3 daripada jumlah harta pusaka kerana ia menafikan persamaan antara *furūc* dengan *usūl* dalam pengambilan harta pusaka (seperti dalam contoh sebelum ini).

GOLONGAN KEDUA

Golongan kedua pula merupakan pendapat majoriti ulama Mesir yang berpendapat bahawa meskipun undang-undang tersebut tidak meletakkan kaedah tertentu

secara jelas, namun ia telah menggariskan asas-asas tertentu yang perlu diambil kira dalam membuat penyelesaian berhubung *wasiat wajibah*. Antara asas-asas tersebut adalah seperti berikut (Badran 1985: 173):

- i. Kadar *wasiat wajibah* ialah sebanyak apa yang diperolehi oleh *usūl* daripada harta pusaka orang tuanya sekiranya dia masih hidup dan tidak lebih daripada itu.
- ii. Kadar itu hendaklah tidak melebihi $\frac{1}{3}$ daripada harta pusaka si mati meskipun bahagian yang diperolehi oleh *usūl* itu lebih dari itu.
- iii. Pelaksanaannya hendaklah di atas dasar bahawa ia adalah wasiat bukannya pusaka, dengan itu hendaklah dikira daripada semua harta pusaka supaya ia tidak memberi kesan kepada bahagian waris-waris si mati yang lain.

Di atas asas inilah para ulama' Mesir seperti Muhammad Abu Zahrah (1978: 223), al-Bisyuni, Jawdah 'Abd al-Ghani dan Nasr al-Farid (1997: 221), 'Umar 'Abd Allah (1966: 347) dan sebagainya telah meletakkan kaedah-kaedah serta langkah-langkah tertentu dalam menyelesaikan permasalahan wasiat wajibah. Antara langkah-langkah tersebut adalah seperti berikut:

- i. Mengandaikan anak yang telah mati itu masih hidup ketika kematian orang tuanya dan diberikan bahagiannya dalam pusaka seolah-olah dia masih hidup. Dan bahagiannya itu merupakan kadar wasiat wajibah bagi anaknya (cucu si mati) jika ia tidak melebihi daripada satu pertiga dan jika kadar itu melebihi daripada satu pertiga maka diberi kepada anaknya hanya $\frac{1}{3}$ sahaja tidak lebih dari itu.
- ii. Mengasingkan bahagian yang diperolehi oleh anak tersebut di atas batasan $\frac{1}{3}$ dan seterusnya diberikannya kepada *furū'*nya (cucu si mati).
- iii. Mengembalikan baki selebihnya kepada waris-waris si mati setelah diberi kepada *ashāb* wasiat wajibah, tidak termasuk di dalamnya anak yang dianggap masih hidup dan seterusnya dibahagikan antara para waris mengikut hukum faraid.

Untuk penjelasan yang lebih terperinci lagi, adalah lebih baik kita melihat kepada beberapa contoh yang dibawa oleh para ulama, antaranya adalah seperti berikut:

- Seorang mati meninggalkan suami, anak perempuan kepada anak perempuan (cucu perempuan) yang kematian ibunya dan dua orang saudara perempuan seibu dan harta peninggalan adalah sebanyak tiga ratus ribu ringgit (RM300,000.00):

Langkah Pertama

Pembahagian Pesaka Tahap Pertama

		4
Suami	1/4	1
Anak (P) kepada anak (P)	1/2	2 + 1
2 saudara (P) seibu	<i>Mahjūb</i>	-

Langkah pertama dibuat dengan mengandaikan ibu kepada anak perempuan yang telah meninggal dunia itu masih hidup. Oleh itu, anak perempuan tersebut mengambil tempat ibunya justeru menghalang saudara perempuan seibu daripada mendapat bahagian pusaka. Dalam masalah ini bahagian yang diperolehi oleh cucu tersebut melebihi daripada 1/3, sedangkan kadar maksimum yang perlu diberi kepada *ashāb* wasiat wajibah ialah 1/3 sahaja, oleh itu diberi kepadanya hanya sekadar 1/3 sahaja daripada harta peninggalan si mati iaitu sebanyak RM100,000.00 sahaja.

Langkah Kedua

Pembahagian Pesaka Tahap Kedua

		6
Suami	1/2	3
2 saudara (P) seibu	1/3	1+2

Kemudian langkah seterusnya ialah, baki harta pusaka setelah diberi kepada *ashāb* wasiat wajibah iaitu sebanyak RM200,000.00 hendaklah dibahagikan kepada waris-waris lain seperti biasa. Dalam langkah kedua ini, kita dapati bahawa suami memperoleh harta sebanyak 1/2, manakala dua orang saudara perempuan seibu juga mendapat 1/2 termasuk *radd*⁵ untuk dibahagikan antara mereka.

- Seorang mati meninggalkan bapa, ibu, dua orang anak perempuan, seorang anak lelaki dan seorang anak perempuan kepada anak lelaki (cucu perempuan) yang kematian bapanya dan si mati meninggalkan harta sebanyak RM270,000.00 sahaja.

Langkah Pertama

Pembahagian Pesaka Tahap Pertama

		8	12
Bapa	1/6	1	6
Ibu	1/6	1	6
2 orang anak (P)			8
Anak (L)	^c Asabah	4	8
Anak (P) kepada anak (L)			8

Langkah pertama dalam contoh di atas ialah dengan mengandaikan bapa kepada anak perempuan yang telah meninggal dunia itu masih hidup. Oleh yang demikian, kita dapati bahawa anak perempuan kepada anak lelaki (cucu perempuan) telah mengambil tempat bapanya sekaligus dia mengambil ^casabah bersama-sama anak-anak si mati yang lain. Setelah masalah ini *ditashihkan*⁶ untuk menentukan saham yang sepatutnya diterima oleh setiap waris maka kita dapati bahawa anak perempuan kepada anak lelaki (cucu perempuan) memperolehi harta sebanyak 8/36.

Langkah berikutnya ialah dibahagikan antara harta peninggalan si mati iaitu sebanyak RM270,000.00 dengan asal masalah yang telah *ditashihkan* iaitu 36 dan hasilnya ialah setiap satu bahagian akan menerima harta sebanyak RM7,500.00.

Seterusnya jumlah RM7,500.00 itu hendaklah didarab dengan saham yang diterima oleh cucu perempuan tersebut iaitu sebanyak 8 bahagian, maka ini bermakna cucu perempuan itu menerima harta pusaka datuknya sebanyak RM60,000.00 sebagai pengganti tempat bapanya yang telah meninggal dunia dan jumlah itu tidak melebihi 1/3 daripada kesemua harta peninggalan si mati yang berjumlah RM270,000.00.

Kemudian jumlah kesemua harta pusaka iaitu sebanyak RM270,000.00 hendaklah ditolak dengan harta yang telah diterima oleh cucu perempuan sebelum ini iaitu sebanyak RM60,000.00 dan bakinya ialah RM210,000.00 dan seterusnya jumlah itu hendaklah dibahagikan kepada waris-waris si mati yang lain seperti biasa.

Langkah Kedua

Pembahagian Pesaka Tahap Kedua

		6
Bapa	1/6	1
Ibu	1/6	1
Dua orang anak (P)		
Seorang anak (L)	^c Asabah	4

Dalam langkah kedua ini, kita dapati bahawa bapa dan ibu masing-masing mendapat $\frac{1}{6}$ dan baki selebihnya diberikan kepada para *‘asabah* iaitu sebanyak $\frac{4}{6}$ daripada harta pusaka. Maka ini bermakna seorang anak lelaki mendapat dua bahagian dan dua orang anak perempuan masing-masing mendapat satu bahagian.

Seterusnya jumlah harta pusaka yang berbaki sebelum ini sebanyak RM210,000.00 itu hendaklah dibahagikan dengan asal masalah di atas iaitu 6 dan hasilnya ialah setiap satu bahagian akan memperolehi harta sebanyak RM35,000.00. Kesimpulannya ialah seorang anak lelaki akan menerima harta sebanyak RM70,000.00, dua orang anak perempuan menerima harta sebanyak RM70,000.00 untuk dibahagikan antara mereka berdua, bapa dan ibu masing-masing menerima sebanyak RM35,000.00 dan jumlah kesemuanya adalah RM210,000.00 iaitu jumlah lebihan setelah diberi kepada *ashāb* wasiat wajibah.

Daripada kedua-dua contoh di atas, dapat disimpulkan bahawa terdapat dua versi utama dalam menyelesaikan masalah wasiat wajibah. Pertama ialah apabila *ashāb* wasiat wajibah tidak berkongsi harta dengan golongan lain, dengan kata lain tidak terdapat anak-anak si mati bersama-sama cucu tersebut sebagaimana dalam contoh pertama. Dalam keadaan ini kadar yang perlu diberi kepada *ashāb* wasiat wajibah dapat ditentukan dengan cepat dan tepat. Ini biasanya berlaku apabila cucu itu merupakan anak kepada anak perempuan si mati, dan jika cucu itu anak kepada anak lelaki si mati maka dia termasuk di kalangan waris ketika si mati tidak meninggalkan anak sama ada perempuan atau lelaki.

Kedua pula ialah, apabila *ashāb* wasiat wajibah berkongsi harta dengan anak-anak si mati yang lain sama ada cucu-cucu itu anak kepada anak perempuan atau lelaki kepada si mati sepertimana dalam contoh di atas. Dalam keadaan ini ia agak rumit sedikit kerana kita perlu mengasingkan terlebih dahulu jumlah yang perlu diberi kepada cucu-cucu tersebut dengan tepat sebelum diberikan kepada mereka. Kemudian baki selebihnya hendaklah diberikan kepada waris-waris lain seperti biasa.

PERUNTUKAN UNDANG-UNDANG WASIAT WAJIBAH DI SELANGOR

Selangor merupakan negeri pertama di Malaysia yang memperuntukkan undang-undang wasiat wajibah di dalam Enakmen Wasiat Orang Islam (Selangor) 1999, yang terkandung di dalam Bahagian VIII, Seksyen 27 (1), (2) dan (3). Undang-undang tersebut menjelaskan secara terperinci tentang golongan yang berhak mendapat wasiat wajibah atau dikenali sebagai *ashāb* wasiat wajibah, kadar wasiat wajibah dan syarat-syaratnya.

Walau bagaimanapun, peruntukan undang-undang tersebut tidak menyeluruh sepertimana yang diperuntukkan di beberapa negara Islam. Seterusnya, Enakmen ini hanya terpakai kepada rakyat negeri Selangor yang

beragama Islam sahaja tanpa melibatkan negeri lain dan Enakmen ini mula berkuatkuasa pada suatu tarikh yang ditetapkan oleh Duli Yang Maha Mulia Sultan melalui pemberitahuan dalam Warta.

Ashāb wasiat wajibah Enakmen Wasiat Orang Islam (Selangor) 1999, telah memperuntukkan bahawa wasiat wajibah hanya berhak kepada anak (sama ada lelaki atau perempuan) kepada anak lelaki (cucu si mati) sahaja yang telah mati terlebih dahulu daripada orang tuanya atau mati serentak yang tidak dapat dipastikan siapakah antara mereka lebih dahulu meninggal dunia. Perkara tersebut dapat dilihat dalam Seksyen 27(1) yang memperuntukkan bahawa:

Jika seseorang mati tanpa membuat apa-apa wasiat kepada cucunya daripada anak lelakinya yang telah mati terlebih dahulu daripadanya atau mati serentak dengannya, maka cucunya itu hendaklah berhak terhadap satu pertiga wasiat.

Dalam enakmen di atas, dengan jelas menyatakan bahawa wasiat wajibah hanya dihadkan kepada peringkat cucu (sama ada lelaki atau perempuan) daripada anak lelaki sahaja, dan tidak berlaku dengan lebih luas lagi hingga kepada keturunan yang lebih rendah di sebelah bapa.

Selain itu, dapat difahamkan daripada enakmen tersebut bahawa anak kepada anak perempuan tidak berhak mendapat wasiat wajibah. Penafian terhadap golongan tersebut mungkin kerana cucu terbabit dianggap sebagai *dhawī al-arhām* yang tidak berhak mendapat pusaka selagi si mati meninggalkan *ashāb al-furūd* dan para *‘asabah*.

Oleh yang demikian, undang-undang wasiat wajibah di Selangor ini boleh dipertikaikan keberkesanannya dalam menangani sosial masyarakat Islam kerana pemakaiannya yang terlalu terhad kepada skop yang sangat sempit iaitu hanya kepada cucu daripada anak lelaki diperingkat pertama sahaja tidak lebih daripada itu. Justeru itu, ia boleh dikatakan menyimpang daripada matlamat asal tujuan diperuntukkan kanun wasiat wajibah iaitu untuk menjaga dan melindungi kepentingan cucu yatim yang mungkin terdesak setelah kematian orang tuanya sama ada dengan kematian bapa atau ibunya dan sama ada cucu di peringkat pertama, kedua dan seterusnya.

Sungguhpun demikian, mungkin terdapat alasan-alasan yang kuat dan sesuai dengan tuntutan semasa daripada pihak penggubal undang-undang tujuan dihadkan *ashāb* wasiat wajibah kepada skop yang sangat terhad ini.

Seterusnya, persoalan yang mungkin timbul ialah Enakmen Wasiat Orang Islam (Selangor) 1999 tidak memperkatakan tentang cara agihan harta pusaka sekiranya datuk atau nenek meninggalkan cucu yang berbilang (ramai) yang terdiri daripada lelaki dan perempuan, sedangkan negara Islam yang memperuntukkan undang-undang wasiat wajibah menetapkan bahawa bahagian seorang lelaki menyamai dua bahagian perempuan. Hanya penggubal undang-undang dan pihak mahkamah sahaja yang mampu menjawab persoalan ini.

Kadar atau bahagian wasiat wajibah Dalam menentukan kadar atau bahagian yang perlu diberikan kepada *ashāb wasiat wajibah*, Enakmen Wasiat Orang Islam (Selangor) 1999 menetapkan bahawa kadar tersebut hendaklah setakat apa yang diterima oleh bapa kepada kanak-kanak tersebut (cucu si mati) daripada harta pusaka datuknya dengan diandaikan bapa itu masih hidup selepas kematian datuk atau neneknya dan kadar tersebut hendaklah di atas batasan 1/3 daripada harta pusaka si mati. Perkara tersebut dapat dilihat dalam Seksyen 27(2), Enakmen Wasiat Orang Islam (Selangor) 1999, yang memperuntukkan bahawa:

Kadar wasiat wajibah untuk kanak-kanak yang disebut dalam subseksyen (1) hendaklah setakat kadar di mana ayahnya berhak daripada harta pusaka datuknya sekiranya diandaikan ayahnya itu mati selepas kematian datuknya:

Dengan syarat wasiat itu tidak melebihi satu pertiga daripada harta pusaka si mati.

Dan sekiranya cucu itu diberi dengan kadar kurang dari satu pertiga, haknya hendaklah disempurnakan mengikut kadar wasiat wajibah yang diperuntukkan di bawah seksyen ini.

Berdasarkan kepada peruntukan di atas jelaslah bahawa kadar atau bahagian yang perlu diberi kepada *ashāb wasiat wajibah* di bawah Enakmen Negeri Selangor ialah sebanyak yang diterima oleh bapa kepada kanak-kanak yatim tersebut sekiranya bapanya itu masih hidup setelah kematian datuk atau neneknya. Dan bahagian itu hendaklah di atas batasan 1/3 daripada harta si mati.

Sekiranya semasa hidupnya, datuk tersebut telah memberi harta sama ada secara wasiat atau pemberian secara percuma kepada cucu berkenaan dengan kadar yang kurang dari yang berhak diterima oleh cucu tersebut melalui wasiat wajibah, maka undang-undang atau hakim hendaklah menyempurnakan kadar yang kurang itu berdasarkan peruntukan *wasiat wajibah* itu.

Syarat wasiat wajibah Sebagaimana undang-undang negara-negara Islam yang lain, Enakmen tersebut juga telah menetapkan beberapa syarat bagi penerima *wasiat wajibah*. Antara syarat-syarat tersebut adalah seperti berikut:

- i. Cucu terbabit hendaklah bukan terdiri daripada waris yang berhak mendapat pusaka si mati sama ada sedikit atau banyak, atau dengan kata lain cucu tersebut mestilah dihalang oleh bapa atau ibu saudaranya daripada menerima harta pusaka.
- ii. Si mati hendaklah tidak memberikan kepada cucunya yang yatim itu sesuatu hartanya yang menyamai nilainya dengan kadar wasiat wajibah.
- iii. Si mati tidak berwasiat kepada cucunya itu dengan kadar yang sepatutnya diterima menurut *wasiat wajibah*.

Namun, sekiranya pemberian atau wasiat tersebut kurang daripada jumlah yang sepatutnya diterima oleh cucu itu, maka bahagian yang kurang itu mestilah dicukupkan melalui *wasiat wajibah*. Dan sekiranya pemberian atau wasiat

tersebut melebihi bahagian yang dia berhak, maka bahagian yang lebih itu akan menjadi wasiat sukarela atau *ikhtiyāriyyah* yang bergantung kepada persetujuan waris-waris si mati yang lain.

Syarat-syarat di atas dapat dilihat dalam Seksyen 27(3), Enakmen Wasiat Orang Islam (Selangor) 1999 yang memperuntukkan bahawa:

Kanak-kanak tersebut hendaklah tidak berhak kepada wasiat sekiranya dia telah mewaris daripada datuk atau neneknya, mengikut mana yang berkenaan, atau datuk atau neneknya semasa hayatnya, dan tanpa menerima apa-apa balasan, telah membuat wasiat kepada mereka atau telah memberi kepada mereka harta yang bersamaan dengan apa yang mereka sepatutnya menerima menurut *wasiat wajibah*:

Dengan syarat sekiranya wasiat yang dibuat oleh datuk atau neneknya itu kurang daripada bahagian yang sepatutnya dia berhak, haknya hendaklah ditambah sewajarnya dan jika bahagian tersebut adalah melebihi bahagian yang dia berhak, bahagian yang lebih itu hendaklah menjadi wasiat sukarela dengan tertakluk kepada persetujuan waris.

Peruntukan ini bermakna sekiranya cucu-cucu tersebut berhak kepada pusaka datuknya sebagai waris atau mereka sudah mendapat bahagiannya semasa hayat datuk atau neneknya atau sudah terdapat wasiat untuk mereka dalam jumlah yang sepatutnya, maka mereka tidak berhak lagi menerima wasiat wajibah.

Akhirnya, Enakmen Selangor tidak memperuntukkan apakah yang berlaku sekiranya terdapat wasiat *ikhtiyāriyyah* dalam masalah *wasiat wajibah*. Mengikut undang-undang di negara-negara Arab, jika terdapat dua wasiat sebegini maka semasa agihan hendaklah diutamakan wasiat wajibah. Ini bermakna penerima wasiat *ikhtiyāriyyah* mempunyai kemungkinan tidak mendapat bahagian wasiat sekiranya bahagian wasiat wajibah tersebut melebihi kadar 1/3 harta kerana kadar yang dibenarkan dalam konteks wasiat hanya terhad kepada 1/3 harta sahaja.

Pendekatan penyelesaian Berdasarkan kepada peruntukan dalam Enakmen Wasiat Orang Islam (Selangor) 1999, dapat difahami bahawa kaedah pengagihan harta melalui wasiat wajibah hendaklah dengan mengandaikan bapa kepada kanak-kanak (cucu si mati) masih hidup, justeru itu diberi kepada bapa tersebut bahagian pusaka si mati dengan syarat tidak melebihi 1/3 daripada harta pusaka. Seterusnya, bahagian itu dikembalikan kepada kanak-kanak tadi di atas dasar wasiat wajibah. Kemudian baki daripada harta pusaka selepas diberi kepada *ashāb* wasiat wajibah akan dibahagi-bahagikan kepada waris-waris si mati seperti biasa.

Secara umumnya, pendekatan yang diperuntukkan di dalam Enakmen Wasiat Orang Islam (Selangor) 1999 adalah lebih cenderung kepada pendekatan yang dibuat di Mesir. Justeru itu, untuk memberi gambaran yang lebih jelas lagi adalah lebih baik merujuk kembali kepada contoh-contoh pendekatan penyelesaian di Mesir.

PERBANDINGAN PERUNTUKAN UNDANG-UNDANG WASIAT WAJIBAH DI MESIR DAN SELANGOR

Setelah meneliti dan melihat kepada pemakaian undang-undang wasiat wajibah di Mesir dan Selangor, didapati bahawa terdapat banyak perbezaan antara pemakaian tersebut meskipun matlamat peruntukan tersebut adalah sama iaitu menjaga kepentingan cucu-cucu yang kematian bapa atau ibu semasa hayat *usūlnya*.

Perbezaan pemakaian yang berlaku di antara Mesir dan Selangor tersebut mungkin dipengaruhi oleh faktor suasana atau tuntutan setempat yang berlainan antara satu sama lain, di samping perbezaan dalam mentafsirkan maksud wasiat wajibah itu sendiri dari sudut kedudukan cucu dan kadar bahagian yang sewajarnya diperuntukkan dalam undang-undang tersebut. Oleh yang demikian, sebarang bentuk perbezaan dalam mentafsirkan undang-undang tersebut menyebabkan berlakunya perbezaan dalam pemakaiannya. Perbezaan tersebut boleh dilihat dari beberapa segi seperti berikut:

Perbandingan dari segi ashāb wasiat wajibah Dalam penelitian terhadap tahap kedudukan *ashāb wasiat wajibah* yang diperuntukkan di Mesir dan Selangor, didapati bahawa terdapat perbezaan yang ketara. Punca perbezaan tersebut adalah berdasarkan kepada tahap kedudukan atau kekuatan yang ada pada cucu itu sendiri.

Di Mesir, pemakaian undang-undang wasiat wajibah ditujukan kepada anak kepada anak lelaki si mati (cucu si mati) sehingga ke bawah selagi tidak terdapat di dalam salsilah keturunan tersebut waris perempuan. Sekiranya terdapat waris perempuan maka wasiat wajibah itu akan terhenti kepada waris perempuan tersebut tidak kepada *furū'*nya. Manakala anak kepada anak perempuan si mati hanya diberi kepada peringkat pertama sahaja atau dengan kata lain hanya ke peringkat cucu si mati sahaja tidak lebih dari itu.

Para ahli perundangan Mesir berpendapat bahawa meskipun anak kepada anak perempuan itu terdiri dari *dhawī al-arhām* namun mereka pasti akan dapat menikmati pusaka datuk atau neneknya sekiranya ibunya masih hidup. Justeru itu, undang-undang Mesir memperuntukkan kepada cucu tersebut sebagai pengganti tempat ibunya.

Manakala negeri Selangor di bawah Enakmen Wasiat Orang Islam 1999, memperuntukkan bahawa orang yang berhak mendapat wasiat wajibah ialah anak kepada anak lelaki sahaja (cucu daripada anak lelaki) tanpa melibatkan *furū'* yang di bawahnya. Tidak dapat dipastikan apakah alasan atau justifikasi yang membataskan *ashāb wasiat wajibah* kepada skop yang sangat terhad ini. Setelah melihat kepada peruntukan berhubung *wasiat wajibah* dapat dinyatakan bahawa pemakaian di Mesir adalah lebih luas berbanding dengan Selangor.

Perbandingan dari segi syarat wasiat wajibah Secara umumnya, tidak terdapat perbezaan yang ketara dalam menentukan syarat-syarat *wasiat wajibah* yang diperuntukkan oleh Mesir dan Selangor.

Perbandingan dari segi kadar wasiat wajibah Berhubung dengan kadar atau bahagian yang perlu diberi kepada *ashāb* wasiat wajibah, didapati bahawa mereka bersepakat menetapkan kadar tersebut sebanyak yang diterima oleh *usūl* mereka dengan syarat tidak melebihi 1/3 daripada kesemua harta pusaka si mati berdasarkan konsep wasiat dalam Islam.

Perbandingan dari segi pendekatan penyelesaian wasiat wajibah Di Mesir dan di Negeri Selangor, kaedah penyelesaian adalah sama iaitu dengan mengandaikan *usūl* kepada cucu si mati masih hidup, kemudian hasil atau bahagian yang diterima oleh usul itu hendaklah dipulangkan kepada *furū'*nya (cucu si mati) di atas batasan 1/3 daripada harta pusaka. Seterusnya, baki selepas diberi kepada cucu tersebut hendaklah dipulangkan kepada waris-waris si mati yang lain untuk dibuat pembahagian yang baru antara mereka.

KESIMPULAN

Setelah melihat kepada pemakaian undang-undang wasiat wajibah yang diperuntukkan di negeri Selangor serta perbandingan dengan peruntukan yang terdapat di dalam undang-undang wasiat wajibah di Mesir dapat dinyatakan di sini bahawa skop pemakaian undang-undang wasiat wajibah di negeri Selangor adalah terlalu terhad dan sangat terbatas khususnya dalam menentukan *ashāb* wasiat wajibah berbanding peruntukan yang terdapat di Mesir.

Justeru itu, persoalan yang mungkin dibangkitkan kesan daripada peruntukan tersebut ialah mampukah undang-undang wasiat wajibah yang diperuntukkan di negeri Selangor dalam pemakaian yang terlalu terhad itu menangani dan menyelesaikan masalah sosial masyarakat Islam di Selangor khususnya dalam menjaga kepentingan serta kemaslahatan cucu si mati sama ada cucu di sebelah bapa atau di sebelah ibu.

Oleh yang demikian, sewajarnya bagi para ahli perundangan negeri Selangor serta negeri-negeri lain yang ingin memperuntukkan undang-undang wasiat wajibah mengkaji semula tahap pemakaian undang-undang tersebut agar matlamat dan tujuan pemakaian undang-undang tersebut akan tercapai.

NOTA

¹ Yang dimaksudkan dengan yatim di sini ialah daripada sudut bahasa iaitu anak yang kematian ibu atau bapa, manakala dari sudut istilah pula ialah anak yang kematian ibu atau bapa sebelum usia baligh. Ibn Manzūr, *Jamāl al-Dīn Muhammad ibn Mukram, Lisān al-ʿArab*, Dār al-Sādir, Bayrūt, 1990, Jil. 16, hlm. 132; al-

- Jurjānī, Abū Hasan ʿAlī ibn Muhammad, *al-Taʿrifāt*, Dār al-Kutb al-ʿIlmiyyah, Bayrūt, 2000, hlm. 254; *Kamus Dewan*, Edisi ke-3, Dewan Bahasa dan Pustaka, Kuala Lumpur, 2002, hlm. 1555.
- ² Maksud cucu-cucu dari sebelah bapa sehingga ke bawah ialah anak lelaki atau anak perempuan kepada anak lelaki (cucu lelaki atau perempuan), anak lelaki atau perempuan kepada anak kepada anak lelaki (cicit lelaki atau perempuan) dan seterusnya selagi mana hubungan mereka dengan si mati (datuk atau nenek) tidak terdapat waris perempuan.
 - ³ *Awlād al-butūn* ialah anak-anak lelaki atau perempuan kepada anak perempuan (cucu), anak-anak lelaki atau perempuan kepada anak perempuan kepada anak perempuan (cicit) dan seterusnya. Walau bagaimanapun, yang berhak mendapat wasiat wajibah ialah anak lelaki atau perempuan kepada anak perempuan sahaja.
 - ⁴ *Awlād al-zuhūr* ialah anak-anak lelaki atau perempuan kepada anak lelaki (cucu), anak-anak lelaki atau perempuan kepada anak lelaki kepada anak lelaki (cicit) dan seterusnya selagi mana tiada waris perempuan dalam hubungan mereka dengan si mati (datuk atau nenek).
 - ⁵ *Radd* dari segi bahasa ialah mengembalikan atau memulangkan, manakala dari segi istilah pula ialah pengurangan pada bilangan saham *ashāb al-furūd* dan terdapat lebihan pada asal masalah yang berlaku ketika ketuadaan para ʿasabah dan lebihan tersebut hendaklah dikembalikan kepada waris-waris si mati, kecuali suami dan isteri. al-Sābūnī, Muhammad ʿAlī, *al-Mawārith fī al-sharīʿah al-islāmiyyah*, Dār al-ʿIlm al-ʿArabī, Damshiq, 1995, hlm. 81, al-Mufashshī, Muhammad Bashīr, *al-Jāmiʿ al-hadīth fī ʿilm al-farāʿid wa al-mawārith*, Dār al-Qutaybah, Damshiq, 1996, hlm. 249.
 - ⁶ *Tashih* dari segi bahasa ialah menghapuskan atau menghilangkan penyakit dan kemudaratan, manakala dari sudut istilah pula ialah menggandakan asal masalah kepada beberapa kali sehingga ke satu peringkat di mana setiap waris si mati akan mendapat bahagian harta pusaka masing-masing secara tepat. al-Mufashshī, *al-Jāmiʿ al-hadīth fī ʿilm al-farāʿid wa al-mawārith*, hlm. 221.

RUJUKAN

- Abū Zahrah, Muhammad. t.th. *Ahkām al-tarīkāt wa al-mawārith*. Qāhīrah: Dār al-Fikr al-ʿArabī.
- Abū Zahrah, Muhammad. 1978. *Sharh qanūn al-wasīyyah*. Qāhīrah: Dār al-Fikr al-ʿArabī.
- Ahmad Farrāj Husayn. 1986. *Ahkām al-wasāyā wa al-awqāf fī al-sharīʿah al-islāmiyyah*. Bayrūt: Dār al-Jamiʿiyyah.
- Badrān Abū al-ʿAynayn Badrān. 1985. *al-Mawārith wa al-wasīyyah wa al-hibah fī al-sharīʿah al-islāmiyyah wa al-qānūn*. Misr: Muʿassasah Shabāb al-Jāmiʿah al-Iskandariyyah.
- al-Bisyuni ʿAlī, Judah ʿAbd al-Ghānī & Nasr al-Farīd Muhammad Wāsil. 1997 *Ahkām al-mīrath wa al-wasīyyah fī al-sharīʿah al-islāmiyyah*. t.tp.. t.pt.
- Enakmen Wasiat Orang Islam (Selangor) 1999*
- Hishām Qublan. 1985. *al-Wasīyyah al-wājibah fī al-Islām*. Bayrūt: Manshūrāt al-Bahr al-Mutawassit.

- Ibn Manzūr, Jamāl al-Dīn Muhammad ibn Mukram. 1990. *Lisān al-ʿArab*. Jil. 16. Bayrut: Dār Sādir.
- al-Jurjānī, Abū Hasan ʿAlī ibn Muhammad. 2000. *al-Taʿrīfāt*. Bayrut: Dār al-Kutub al-ʿIlmiyyah.
- al-Jassās, Abū Bakr Ahmad al-Rāzī. 1993. *Ahkām al-Qurʿān*. Jil 1. Bayrut: Dār al-Fikr.
- Kamus Dewan*. 2002. Ed. Ketiga. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- al-Kurdī, Ahmad al-Hajjiyy. 1998. *al-Ahwāl al-shakhsiyyah*. Damshiq: Manshūrāt Jāmiʿah Damshiq.
- al-Mufashshi, Muhammad Bashīr. 1996. *al-Jāmiʿ al-hadīth fi ʿilm al-faraʿid wa al-mawārith*. Damshiq: Dār al-Qutaybah.
- al-Sābūnī, Muhammad ʿAlī. 1995. *al-Mawārith fī al-sharīʿah al-islāmiyyah fī dawʿ al-kitāb wa al-sunnah*. Damshiq: Dār al-ʿIlm al-ʿArabī.
- Shalabī, Muhammad Muṣṭafā. 1976. *Ahkām al-mawārith bayn al-fiqh wa al-qānun*. al-Iskandariyyah: al-Maktabah al-Misriyyah al-Hadithah.
- ʿUmar ʿAbd Allah. *Ahkām al-mawārith fī al-sharīʿah al-islāmiyyah*. Iskandariyyah: Dār al-Maʿārif.

Mohd Zamro Muda
Mohd Shukri Jusoh
Jabatan Syariah
Fakulti Pengajian Islam
Universiti Kebangsaan Malaysia
43600 UKM Bangi
Selangor Darul Ehsan
zamro@pkrisc.cc.ukm.my

